

Marjovszky Tibor

Debreceni Református Hittudományi Egyetem

Mindenek ellenére – gondolatok a 100 éves Református Szemle ószövetségi anyagához

Ritkán adatik meg az embernek, hogy egy százéves folyóirat jubileumán szólhasson; s a hála mellett, amit ez a ritka alkalom kétségtelenül megérdemel, eltűnődhetünk az idő erősen relatív voltán is. Száz esztendő beláthatatlan, s legjobban akkor ragadhatjuk meg, ha végigtekintünk a természetesen: azon a hat és fél folyóméteren, ami itt, a mellettünk lévő asztalon fekszik. Még egy szenvedélybeteg, könyvtártól mániás egernek is komoly feladat lenne átrágnia magát ezen. Bizony relatív dolog ez, hiszen a technika számunkra mindezt három darab, csupán három milliméter vastagságú lemezre rögzítette.* Ennek segítségével könnyedén utazhatunk az időben (s így a mi egerünk bizony éhen marad).

De komolyra fordítva a szót, az ószövetségi anyag áttekintése meglepő felfedezéseket és bizonyos fokú csalódást is okoz, s e kettő szorosan összefügg.

A száz évfolyam ószövetségi biblikus anyaga, a folyóirat egészéhez képest meglehetősen kevés. Kérdéses, hogy ennek oka az-e, hogy eredetileg nem is ez volt a cél, vagy az ilyen témájú cikkek szerzői voltak kevesen. Persze, a dolgot nehezíti, hogy a szerzők gyakran rövidítéseket alkalmaztak aláírásuk, illetve nevük helyett, amelyeknek, vagy legalábbis nagy többségüknek feloldása számomra nehéz vagy éppen megvalósíthatatlan feladatnak bizonyult. Pozitív megközelítésben, arra gondolhatunk, hogy ez akkoriban más folyóiratokban is szokásban volt, s csak némi malíciával gyaníthatjuk, hogy esetleg jobb volt névtelenségbe burkolózni. (Érdekes álnév például a *Coates*, amely takarhat egy eredetileg magyar, vagy mások által lefordított szerzőt is. A nevezett és álnév mögé rejtőző személy három derék cikket írt prófétákról, amely persze lehet akár fordítás is, amely az első évfolyamokban nem ritka, de önálló munka is.)

Teljes, s az adatoktól unalmassá váló áttekintés helyett számomra helyesebbnek látszott az a megoldás, hogy egy-egy személyt választok ki abból a három periódusból, amelyet a három lemez is megad.

Az első korszakból természetesnek tűnt *Kecskeméthy István* publikációinak áttekintése. Hosszú évtizedekig volt az ószövetségi katedra birtokosa, kiváló bibliafordító. Így joggal gondolhatnánk, e hosszú idő alatt gazdag anyagot teremtett a Református Szemle számlára. Azonban itt kisebb csalódás ér bennünket, publikációinak száma nagyon kevés. Évnyitó beszédek, beszámolók és közérdekű közlemények követik egymást, csak két olyan írására bukkanunk, amely biblikus tartalmú, legalábbis érintőlegesen. Az

* Az előadó tehát a Református Szemle eddig digitalizált anyaga alapján értékelt az ószövetségi írásokat, ez pedig még nem tartalmazta a 100 évhez tartozó 2007-es, jubileumi biblikus szám ószövetségi tanulmányait. (*Szerk. megjegyzése.*)

első egyben alkalmi cikk is: *A háború a prófétizmus tükörében*.¹ Érdemes kezdő- és zárógondolatait idézni:

„Lassanként úgy belejöttünk a háború dicséretébe, annyi szépet és jót mondtunk el annak áldásairól és hasznáról, hogy egy-egy könnyebben befolyásolható lélek, még ha nem hadi szállító is, esetleg hajlandó azt kívánni, hogy bár csak mindig háború lenne.

Hogy ennek a most folyó világháborúnak, mely minden eddigieknél nagyobb, de bizonyára sem nem a legutolsó, sem nem a legnagyobb, a vége mi lesz, azt nem tudjuk. De nem is ez a kérdés. Hanem az, hogy az Úr harca-é a mi számunkra? [...] Ha igen, akkor vereség ellenére is győztünk. Ha nem, akkor győzelem esetén is Isten legyen irgalmas szegény lelküknek. Én, fájdalom, az előbbinek kevesebb jelét látom, mint az utóbbinak.”

Ezek keretezik a mintegy tízoldalnyi biblika-teológiai áttekintést a prófétizmus szerepéről a háborúkkal kapcsolatban.

A másik műfaj az, amelyben nagyon otthon van, nevezetesen: hogyan kell porrá zúzni egy kritikust, és pedig úgy, hogy az azt is megbánja, hogy megszületett. Mellesleg a vitriol jogos, a mű pedig a Márk evangéliumának és magyarázatának próbaüzete, a kritikus személyét csak egy monogram, az „Sz. L.” jelzi.²

„De, ha tényleg elolvasta volna azt [...], be kellett volna látnia, hogy a Biblia (sic!) eredeti szövegének magyarázatához, sok minden megkívántatik feltétlenül, pl. az is, hogy az ember zsidóul is tudjon, meg magyarul is, csak a görög citátum nem feltétlenül szükséges hozzá. Hiszen, végül, aki olyan szenvedélyes görög, az több kevesebb fáradsággal, a fordításból is megtalálja kedvenc görög Bibliájában az illető görög szót.

Aki egy munkának ahhoz a részéhez, amelyet elolvashatott volna, nem tud egy okos szót szólni, azt a részét pedig, ami még meg sem jelent, ily fölényesen lebírálja, az olyan bátor ember, hogy csodálom, hogy még el nem ment katonának.”

Kecskeméthy ezen kívül kiváló könyvismertetéseket is írt, mint pl. Muzsnai László János kommentárjáról,³ aminek azután természetesen szó és pengeváltás lett az eredménye; de az újszövetségi anyagot nem feladatunk áttekinteni.⁴ Egy kisprofétához írott kommentárját a Szemle 1995-ben adja ki.⁵ Az első lemezen nem találunk ószövetségi cikkeket az említetteken kívül, így csak érdekességképpen említjük meg a Ravasz László által lefordított, az első évfolyamban megjelent meditációt.⁶

¹ *Református Szemle* 1914/48, 777–788. (A további utalásoknál, amennyiben azok a Református Szemle-ben megjelent írásokra vonatkoznak, csupán az év- és oldalszámokat jelöljük.)

² Ld. *Mi legyen egy jó evang.-kommentár?* 1916/37, 568–569.

³ *János evangéliumának és leveleinek magyarázata*. 1927/20, 315–316.

⁴ *Reflexiók Dr. Muzsnay László bírálatára*. 1931/22, 354–356.

⁵ *Kommentár Hóseás prófeta könyvéhez*. 1995/3, 189–192.

⁶ *Prófeta-sírok* [Naumann Fr.] 1908/16, 245–246.

1931–1968

A második periódusból *Nagy András*t választottam, aki kétségtávol egyike az erdélyi teológiai oktatás legnagyobb hatású személyiségeinek. Ennek oka – tudományos tevékenységén kívül – elsősorban személyiségében, személyes sorsának, prófétai elemeket sem nélkülöző következetes vállalásában rejlik. Nála lehetetlen szétválasztani a tisztán tudományos jellegű, s az úgynevezett gyakorlati publikációkat, hiszen olyasféle komplex biblikus teológiát művel, amelyben e kettő egymásra épült és szorosan egybefonódott. Mivel jelen esetben a személyiség s a mű a szokásosnál is jobban egybefonódik, így először vegyünk szemügyre két olyan közleményt, amely nem bibliai tárgyú ugyan, de mindkettő egyfajta önpórtre is, bár ez a szerzőnek nem állt szándékában. Az első inkább emberi karakterét, míg a második tudósi ars poeticáját mutatja meg. Mindkettő nekrológ, az első a bázeli alumneum *Hansvater*éjé.⁷ Az itt következő sorok saját magáról is szólhatnak:

„Nem tartozott a mozgékony emberek közé, hazája határain kívül kevesen ismerték személyesen, nálunk mégis elég sokan ahhoz, hogy a vesztesek fájdalomával össze tudjunk nézni, akik az Alumneumban, ki több, ki kevesebb ideig lelki és apai gondozása alatt éltünk. [...] Későbbi éveiben lelkileg ott él gyülekezetében. [...] Akármennyire is keressük a formát, amibe ezt a rejtélyt beleszorít-suk, nem találjuk meg.”

A másik megemlékezés arról szól, akivel teológiailag majdnem mindenben vállalta az összetartozást: Wilhelm Vischerről.⁸ A terjedelmes cikk (7 oldal) nemcsak Vischer munkásságát mutatja be, hanem egyfajta teológiatörténeti áttekintés és burkolt ars poetica is egyben. Vischer főművéről, mintegy álláspontját osztva, ezt írja:

„Mégis – halljuk az egyetértő megnyilatkozásokat –, a Christuszeugnis *esemény és mű* a szentiratok megértéséért vívódó küzdelemben. Az Ótestamentum, csak mint Krisztus-tanúság lehet a prédikáció textusa. Isten Igéje az Ótestamentumban e kiválasztás hitétől nem szakítható el, és *pars pro toto* jellegénél fogva vigasztalás mindenek és a „töredék” számára is. Jézus az Ótestamentumban önmagáról, szenvedéséről, haláláról és feltámadásáról olvasott.”

Nagy Andrásnak talán egyik legérdekesebb munkája a qumráni tekercsekről, azoknak Ézsaiás könyvének szövegéhez való viszonyáról, valamint a qumráni és a masszoréti szövegek összevetéséről írt sorozata. Nagy András ószövetségi publikációi a tárgyalt periódusból:

1.	<i>Izsák, Jákob, Ézsau</i>	1954/3, 54–68.
2.	<i>A masszoréti (kánonikus) szöveg és a Qumrán-szöveg egybevetése Ézsaiás próféta könyvében</i>	1960/5, 302–315.
3.	<i>A masszoréti (kánonikus) szöveg és a Qumrán-szöveg egybevetése Ézsaiás próféta könyvében [folyt.]</i>	1962/1, 93–102.

⁷ D. Jakob Wirz (1870–1944). 1944/13, 208–210.

⁸ Wilhelm Vischer. 1966/1, 21–28.

⁹ A két tanulmány az I-es és az V-ös sorszámot viseli, de az adatbázisban való keresés a többit nem mutatja. Talán másutt jelent meg, vagy kéziratban maradt(?).

Az időszak egyéb ószövetségi jellegű cikkeit az alább közölt táblázat mutatja:¹⁰

1.	Bustya Dezső	<i>A bibliai nyelvek küzdelme a fennmaradásért, a fennmaradt irodalmi emlékek alapján</i>	1965/2, 117–120.
2.	Csutak Csaba	<i>Az ószövetségi írásmagyarázat problémája</i>	1961/2, 84–90.
3.	Eszenyeiné	<i>Izrael életviszonyai Hóseás próféta korában</i>	1965/5, 315–326.
4.	Geréb Pál	<i>A fogság előtti Jeruzsálem</i>	1954/4, 84–89.
5.	Horváth Jenő	<i>Ruth könyve</i>	1951/6, 170–177.
		<i>Eszter</i>	1951/11, 320–326.
		<i>Jónás könyve</i>	1952/3, 69–76.
6.	Kozma Zsolt	<i>A szövegségkötés ó- és újszövetségi jegyének értelme</i>	1960/2, 99–106.
7.	Maksay Albert	<i>A Qumrán völgy barlangjában talált régi béber</i>	1957/8, 244–251.
		<i>A Kánon kialakulása</i>	1965/5, 315–326.
8.	Máthé Elek	<i>Az Úr színe előtt – Mikeás</i>	1932/1, 6–7.
		<i>Az Úr színe előtt – Hóseás</i>	1932/5, 80–82.
		<i>Az Úr színe előtt – Habakuk</i>	1932/12, 183–185.
		<i>Abdiás</i>	1933/5, 76–77.
		<i>Jónás</i>	1932/24, 377–379.
		<i>Jóél</i>	1933/26, 422–423.
9.	Nagy József	<i>Józsnaé könyve</i>	1951/13, 79–92.
10.	Nagy László	<i>Az Ótestamentum felkentjei</i>	1962/1, 44–56.
		<i>A szentség fogalma az Ótestamentumban</i>	1964/2, 146–148.
11.	Szócs Endre	<i>Ézsaiás próféta könyve</i>	1963/5, 280–288.
		<i>Az Ószövetség maszoréta és összevege</i>	1964/4, 259–268.
12.	Tőkés István	<i>Ámós próféta személyisége és igehirdetése</i>	1952/7, 172–191.
		<i>A negyedik parancsolat</i>	1954/1, 3–12.

1969–2006

Az utolsó szakaszban öröndetes módon megnőtt a biblikus cikkek száma.¹¹ Két név emelkedik ki közülük: Eszenyeiné Széles Mária és Kozma Zsolt. Ketten negyvennél több publikációval vannak jelen. Róluk elmondhatjuk, hogy kisebb szünetekkel jelen vannak a korszak legtöbb számában. Ez természetesen egyéb tárgyú cikkeikkel együtt értendő. Szerencsés, két különböző területet választottak. Míg Kozma Zsolt inkább az írásmagyarázat, hermeneutika és a bibliai nyelvek felé orientálódott, addig

¹⁰ Sokszor nehéz megállapítani, hogy némely publikáció egyértelműen ószövetségi-e, van nem. Így maradtak ki például azok az igetanulmányok, amelyeknek nincs számottevő biblika-teológiai vagy exegetikai anyaga.

¹¹ Ebben az időszakban jelent meg Nagy Andrásnak két korábbi munkája is: *Az írószeközös férfitű*. 1991/4, 265–284.; valamint: *A bételi kijelentés*. 1992/2, 90–103.

Eszenyeiné Széles Mária a nagyobb biblikai-teológiai témákat tekinti át, mintegy dióhéjban nyújtja a teljes ószövetségi bibliai teológiát.

A fiatalabb generációból Molnár János emelhető ki, különösen az Énekek Éneke kommentár részleteivel, amelyet később könyvben is megjelentetett. Ószövetségi publikációinak száma egy híján húsz.

Tekintsük hát át a korszak írásait névsorba szedett szerzők szerint:

1.	Árus Lajos	<i>Dávid eredeti neve</i>	1983/6, 473–475.
		<i>Az Ebed Jabve az Ószövetségben</i>	1984/1, 25–33.
		<i>Az Ebed Jabve énekek magyarázata</i>	1985/2, 113–118.
		<i>Az ószövetségi próféták szolgálata</i>	1986/2, 100–111.
		<i>A régi és az új a Szentírásban</i>	1986/4, 344–350.
2.	Bak Áron	<i>Az Ószövetség tipológiai magyarázata</i>	1992/1, 18–34.
		<i>Bölcs Salamon példabeszédei</i>	2003/2, 123–135.
3.	Balogh Csaba	<i>Isten embere és az istenek emberei</i>	2003/1, 13–31.
		<i>Teológia a számok nyelvén</i>	2003/3, 211–234.
		<i>Próféta – kreatív írásmagyarázó vagy ötletszegény epigon?</i>	2004/1, 3–20.
4.	Benedek Gyula	<i>A kára ige néhány ószövetségi előfordulása</i>	1984/4, 287–291.
		<i>A gyülekezet szó ószövetségi előfordulásai</i>	1986/1, 10–13.
		<i>Biblikai-theológiai jegyzetek a közösség kérdéséhez, a kehár ige alapján</i>	1986/2, 112–115.
		<i>Jegyzetek az elhívás néhány ószövetségi példájához</i>	1987/3, 204–207.
5.	Benyik György	<i>A Zsoltárok könyve – ószövetségi imádságos könyv</i>	2004/3, 227–243.
6.	Bukovinszki Miklós	<i>Ézsaiás könyvének glosszái a Vizsolyi Bibliában</i>	1994/2, 76–82.
7.	Bustya Dezső	<i>Jób, a keresztyén</i>	1973/2–3, 131–137.
		<i>Az ótestamentumi bölcsességirodalom</i>	1974/2, 118–126.
		<i>Az ószövetségi bölcsességirodalom teológiai jelentősége és etikai jellege</i>	1974/5–6, 402–411.
		<i>Az ótestamentumi teológia középpontja</i>	1979/5–6, 401–406.
		<i>Jób könyvének külső és belső felépítése</i>	1986/5–6, 429–435.
		<i>A Jób-kérdés megoldása</i>	1992/5, 325–330.
		<i>Az angyalok házassága</i>	2001/2–3, 93–102.
8.	Csiha Kálmán	<i>Az Ószövetség mítikus és legendarisztikus elemeinek helyes értelmezése</i>	1991/3, 177–180.
9.	Czanik Péter	<i>A Sion-énekek és a „Sion-teológia”</i>	1991/1, 5–9.
10.	Enghy Sándor	<i>A balál által a Teremtőtől kötött élet a Prédikátor könyvében</i>	2004/6, 575–582.

11.	Eszenyeiné Széles Mária	<i>Izrael életviszonyai Hóseás próféta korában</i>	1966/1, 9–14.
		<i>Kijelentés a prófétáknál</i>	1971/2, 139–148.
		<i>Sofóniás próféta könyvének izagógikai és teológiai kérdései</i>	1984/5, 405–412.
		<i>Habakuk próféciája igehirdetésünkben</i>	1985/5, 399–406.
		<i>Az 1536-os Institutio ótestamentumi hivatkozási alapjai</i>	1986/3, 231–241.
		<i>Rendkívüli felfedezés</i>	1987/2, 87–92.
		<i>Isten szerete – Hós 11. részének exegézise</i>	1987/4, 303–310.
		<i>Fedezékben – a Zsolt 118 magyarázata</i>	1988/3, 295–309.
		<i>Kecskeméthy István, a bibliafordító</i>	1988/5, 561–574.
		<i>Izrael bölcsessége</i>	1991/6, 490–500.
		<i>Az Ótestamentum hitfogalmának biblíka-tbeológiai értelmezése</i>	1993/4, 261–270.
		<i>Az Ótestamentum reményfogalma</i>	1993/5, 341–346.
		<i>Az Ótestamentum békességfogalma</i>	1993/6, 404–411.
		<i>Foghyoknak szóló evangélium</i>	1996/1, 45–49.
		<i>Izrael szabadítója: A világ egyetlen ura</i>	1996/2, 129–132.
		<i>Ezékkiel próféta elhívása és küldetése</i>	1996/3, 211–220.
		<i>Ki a felelős?</i>	1997/2, 146–155.
		<i>Profétizmus és prófétaság Izrael hitvilágában</i>	1998/2, 107–117.
<i>Kecskeméthy István öröksége</i>	2003/5, 523–526.		
<i>Jób könyve prologusának teológiai súlypontjai</i>	2004/2, 123–133.		
12.	Fodor Ferenc	<i>Bevezetés Eszter könyvéhez</i>	1997/4, 253–260.
13.	Gálfy Zoltán	<i>Isten neve az Ótestamentumban</i>	1990/6 397–543.
14.	Gecző András	<i>Az izraelita jog és a Tízparancsolat</i>	1987/5, 380–389.
15.	Hoftijzer, J.	<i>A bibliai héber és arám nyelv. I–II.</i> (Ford. Adorjáni Zoltán)	2006/2, 160–179; 2006/3, 247–254.
16.	Horváth István	<i>A Tízparancsolat – Dekalógus</i>	1997/1, 51–65.
		<i>Az Ebed-Jahve dalok</i>	1997/2, 96–105.
17.	Horváth Lóránd	<i>Istenábrázolás az ószövetségi himnuszokban</i>	1986/2, 116–120.
18.	Karasszon Dezső	<i>1. zsoltár</i>	1992/6, 475–476.
19.	Karasszon István	<i>Hol áll az Ószövetség kutatása?</i>	2005/5, 507–521.
20.	Kiss Jenő	<i>Isten „megbánása”</i>	1998/1, 5–11.
		<i>A jósiási reform jelentősége, fogadtatása és hatása</i>	2001/4, 212–214.
21.	Klein, Hans	<i>Az Ószövetség exegézis feladatai és kérdései</i>	1977/1, 17–25.
		<i>Miként beszélt Isten az ő népével, Izraellel?</i>	1979/5, 407–414.

22.	Kozma Endre	<i>Kánon-formula</i>	1983/3, 203–205.
23.	Kozma Zsolt	<i>A szövetségkötés ó- és újszövetségi jegyének értelme</i>	1960/2, 99–106.
		<i>Útkeresés a Káin és Ábel kérdés megértéséhez</i>	1965/2, 102–109.
		<i>Emberképű Isten? – Istenképű ember?</i>	1971/2, 148–158.
		<i>Néhány ószövetségi textus fordítása</i>	1971/5, 448–449.
		<i>A textus mondanivalója és a mondanivaló sajátossága</i>	1974/3, 209–212.
		<i>Az ószövetségi jel</i>	1978/1, 38–39.
		<i>A körülméltelkedés, mint a szövetség jele</i>	1978/2, 29–35.
		<i>A szívárvány jele</i>	1978/3, 219–222.
		<i>A vér, mint a szövetség jele</i>	1979/3, 107–110.
		<i>Istent keresni</i>	1979/3, 195–199.
		<i>Az Istenhez tartozás Káin-jele</i>	1980/4, 227–229.
		<i>Az Istenhez tartozás- táv-jele</i>	1980/5, 365–369.
		<i>Ráhab vörös fonala</i>	1981/1, 12–14.
		<i>Jákób sántításának jele</i>	1981/2, 103–107.
		<i>Az 1Móz 3,16 exegézise</i>	1981/2 (129–134.
		<i>Emlékeztető jelek</i>	1981/4, 265–268.
		<i>Isten hatalmának jelei</i>	1981/5, 422–426.
		<i>Áron kihajtott vesszője</i>	1982/1, 31–32.
		<i>Emlékkövek</i>	1982/2, 120–123.
			<i>Vajon érted-e, amit olvasol? (I–V.)</i>
24.	Molnár János	<i>A nő az Ótestamentumban</i>	1986/1, 14–21.
<i>A zsolnártárkutatók jelenkori eredményei (A, B)</i>		1992/3, 169–180; 1992/4, 246–253.	
<i>Az új Jeruzsálem a prófétai ígértetésben</i>		1993/1, 9–14.	
<i>A Sion- és a Dávid-tradíció theologiai kérdései</i>		1994/2, 76–82.	
<i>Jeruzsálem és Sion</i>		1994/3, 148–153.	
<i>Az ótestamentumi hermeneutika jelenkori problémái I–II.</i>		1996/4, 237–248; 1996/5, 314–324.	
<i>Az Egyiptomból való szabadulás és az új kronológia</i>		2000/2, 85–92.	
<i>Salamon és Sulamit beszélgetése. Énekek Éneke 1,9–17</i>		2001/1, 6–14.	
<i>A pásztor szerelem megtartó ereje. Énekek Éneke 2,1–7</i>		2001/2, 103–109.	
<i>A pásztor érkezése. Énekek Éneke 2,8–17</i>		2001/4, 215–225.	
<i>Sulamit az utcán. Énekek Éneke 3,1–5</i>		2001/6, 331–335.	
<i>Sulamit érkezése Énekek Éneke 3,6–11</i>		2002/2, 156–163.	

	Molnár János	<i>Sulamit szépsége. Énekek Éneke 4,1–8</i>	2002/4, 307–316.
		<i>Sulamit szépsége. Énekek Éneke 4,1–8</i>	2002/6, 467–475.
		<i>Nincs hozzá hasonló. Énekek Éneke 5,9–16</i>	2003/2, 113–112.
		<i>A pásztor a kertben van. Énekek Éneke 6,1–3</i>	2003/3, 207–210.
		<i>Az őstörténetek</i>	2006/6, 655–672.
25.	Nagy József	<i>Jákób három neve és három adóssága</i>	1981/4, 340–342.
26.	Nagy László	<i>Az „élővilág” teremtése (I–II.)</i>	1997/3, 184–195; 1998/1, 34–44.
27.	Sipos Gábor	<i>Kecskeméthy István irathagyatéka</i>	1988/5, 586–588.
28.	Stoebe, H.J.	<i>Jeremiás a próféta és lelkigondozó</i>	1970/2, 91–98.
29.	Szécsi József	<i>Jegyzetek a teremtéstörténet néhány kérdéséhez</i>	2006/1, 3–18.
30.	Szócs Endre	<i>Ruth könyve</i>	1962/1, 19–44.
		<i>Ésaiás próféta könyve. A könyv keletkezése és felosztása</i>	1963/5, 280–288.
		<i>Jákób küzdelme Peniélnél</i>	1965/2, 96–102.
		<i>Ószövetségi exegézis. Ének Isten mindenem könyörülő kegyelméről</i>	1967/1 (57–61.
		<i>Az Ószövetség masszoréta és összövege</i>	1967/4, 259–268.
		<i>Ószövetségi exegézis</i>	1969/5, 363–372.
		<i>A 103. zsoltár magyarázata</i>	1971/1, 20–33.
		<i>Krisztus az Ószövetségben</i>	1971/3, 240–249.
		<i>Ugarit és az Ószövetség</i>	1975/5, 374–385.
		<i>Az ószövetségi theologiai kutatás mai helyzete és kérdései</i>	1976/3, 197–202; 1976/5, 402–408; 1977/1, 250–30.
		<i>Ószövetségi izagógika és vallástörténet</i>	1977/2, 139–145.
		<i>Az Ószövetség theológiája (Biblika theologia)</i>	1978/2, 113–115.
		<i>Az Ószövetségi exegézis</i>	1979/1, 20–24.
		<i>Az Új Szövetség ígérete</i>	1981/1, 55–63.
31.	Tóth Kálmán	<i>Mi volt kezdetben?</i>	1996/2, 81–85.
32.	Tőkés István	<i>Az exegeta Kecskeméthy</i>	1980/2, 113–118.
33.	Tunyogi Lehel	<i>A Példabeszédek könyvének parainetikája</i>	2003/3, 235–249.
		<i>Psalterium Pasztoralis</i>	2003/5, 439–451.
		<i>„...és kötök az Izráel házával és Júda házával új szövetséget”</i>	2004/6, 545–574.
34.	Xeravits Géza	<i>Bölcsességirodalom Qumránban</i>	2004/1, 21–33.

Néhány végső megjegyzés

1. Tudjuk, bár nem dicsekszünk vele, hogy 1945 után valójában voltak, akik nem jelenhettek meg, s nem azért, mintha szakmai színvonalukkal lett volna a baj. Másoknak viszont meg kellett jelenniük, és sokszor utolsó szempont volt a publikáció színvonala. Nevektől eltekintünk, aki a kort ismeri, a táblázatokból könnyen kiválogatja őket.

2. A Szemle esetében, ismerve a körülményeket, nem lehetett könnyű főszerkesztőnek lenni, erről – mint sok minden egyébről is – az itt jelenlévő egykori főszerkesztők tudnának beszélni, ha mindenről lehetne.

3. Az utolsó huszonöt évben lassan megjelent az utánpótlás is, s ez optimizmusra adhat okot. De a legfontosabb: bebizonyosodott, hogy bármilyen nehéz körülmények között, de lehet magyar nyelvterületen színvonalas teológiát művelni anélkül, hogy szolgálai másolnánk a körülöttünk lévő példákat. Lehet-e egy teológiai folyóiratnak ennél szebb célja és küldetése? Aligha.

Így kívánjuk, hogy Református Szemle, sok minden régi teher nélkül, bátran és elkötelezetten induljon a második száz év felé, s ehhez kívánunk a mostani és jövőbeli szerkesztőknek és szerzőknek áldást, kitartást, sikereket!

